

Izdaje naših pripovednikov

1. Jurčič. Fr. Levec: Josipa Jurčiča Zbrani spisi, 11 zvezkov, ki so izšli med leti 1882—1892; večina zvezkov je doživela 2. izdajo. — Dr. Iv. Prijatelj: Josipa Jurčiča Zbrani spisi, doslej izšlo 5 zvezkov, 1. zv. l. 1919 — 5. zv. 1927. — Dr. Iv. Grafenauer: Josip Jurčič, Spisi; 10 zvezkov, izšli med l. 1917—1923.

Začela se je znanstvena preiskava Jurčičevega umetnostnega dela (Prijatelj, Grafenauer), enakega dela je potreben tudi njegov jezik. Kadar bomo tega dodobra poznali, bomo mogli obrniti pažnjo tudi na besedilo Jurčičevih povesti, ki se je doslej popolnoma zanemarjalo. Znanstveno je ravnal z njim edino Grafenauer, a zaradi pomanjkanja predhodnih preiskav delo tudi njemu ni povsod uspelo.

Nočemo načenjati nehvaležnega vprašanja, po katerem načelu naj bi se besedilo naših pripovednikov prirejalo. Levec in Prijatelj sta ga priredila po estetično jezikovnem, Grafenauer po zgodovinsko jezikovnem načelu. Naša naloga more biti le v tem, da pogledamo, kako se je eno ali drugo načelo izvedlo. Pri Jurčičevem jeziku zadenete obe načeli na največje težkoče. Kdor prireja besedilo tako, kakor sta ga Levec in Prijatelj, mora natančno poznati sočasno stanje pripovednega jezika, da bo vedel, kaj naj v jeziku spreminja in kaj ne. Dalje mora poznati besedni zaklad dolenskega narečja Jurčičevega kraja, da more presoditi, kako naj se dialektične oblike, ki jih Jurčič zlasti v prvih povestih pogosto rabi, književno pišejo. Poznati mora tudi Jurčičevo vijugasto jezikovno pot, ki jo je v osemnajstih letih svojega pisateljevanja prehodil; imeti mora izobražen okus, da bo vedel, katere besede in jezikovne posebnosti naj prisodi mlajšim povestim in katere starejšim, da bo jezik v skladu z ljudmi, katere Jurčič v povesti opisuje. Ne gre za to, da bi kdo pri prirejanju ustregel vsem nevšečnim kritikom; dosti je, če se načelo, ki ga je kdo izbral, ni preveč kršilo.

Na nič manjše težave ne zadene oni, ki sprejme zgodovinsko jezikovno načelo, kot je storil Grafenauer. V celoti ni mogoče ohraniti jezika, kakor ga je Jurčič zapisal. V začetnih povestih je toliko jezikovnih slabosti, da jih ne kaže ponatiskovati, v povestih po l. 1872 pa veliko slovanskih izposojenk, ki jih razen Jurčiča ni nihče pisal in so sodobnemu pripovednemu jeziku neznane. Že Levec je iz povesti po l. 1872 izpahoval take besede, še bolj pa Prijatelj. Največjo težavo delajo take besede prireditelju ljudske izdaje, kakor je Grafenauerjeva. Grafenauer se je držal načela, kakor pripominja na koncu vsakega zvezka, da »besedila in besednega reda ni izpreminjal, izpreminjal je le pravopis, besedne in slovniške oblike, kolikor se je zdelo za ljudsko izdajo potrebno«. To načelo bi bilo pripravno za znanstveno izdajo, za ljudsko ni, ker ostanejo nepojasnjene na eni strani številne dialektične posebnosti, na drugi strani pa mnogi slovanski izrazi, ki so nestrokovnjakom nerazumljivi. Ima pa Grafenauerjeva izdaja svojo vrednost v tem, da se po večini drži izvirnika in jo morejo uporabljati tudi oni, ki hočejo zasledovati Jurčičev jezikovni razvoj, a nimajo prvotiskov pri rokah. Levčeva in Prijateljjeva izdaja ste za to neporabni.

Ko se je Levec pred več kot 50 leti lotil prirejanja Jurčičevega besedila, se težav svojega dela ni zavedal. Bil je za tako delo jezikoslovno premalo pripravljen. Ker ni poznal virov, iz katerih je zajemal Jurčič svoj jezik, se mu je večkrat pripetilo, da besedila ni razumel in ga je napačno tolmačil. Srečne roke tudi ni imel pri predelavi jezika; pisal je oblike in besede, ki so bile v navadi v tedanjem časnikarskem, ne pa v pripovednem jeziku (Tavčar, Detela, Kersnik). Njegov jezik je neljudski, slovniško starinski, časnikarski. Imel je tudi premalo spoštovanja do Jurčičevega jezika. Spreminjal ga je brez potrebe, kjer in kakor se mu je zdelo. Spremenil je obliko, besed, rečenic in skladnih posebnosti, ki niso bile spremembe potrebne, nasprotno pa je pustil obilo oblikovnih, tiskovnih in očitnih slovniških napak, ki bi se bile morale spremeniti. Črtal je stavke in jih vede ali nevede izpuščal. Ker je bila izdaja podlaga vsem nadaljnjim, so se L. napake ponatiskovale in žive še v vseh izdajah, nekatere tudi v Grafenauerjevi.

Levec je pokvaril več mest, ker besedila ni razumel. Jurčič, Kozjak 86: ni hlepel po ropanji in vjetnikih, le bojeval se je, čelo nasproti čelu; Levec in po njem Prijatelj: ni hlepel po ropanju in ujetnikih, bojeval se je le (!) čelo nasproti čelu; romansko neodvisno konstrukcijo je prav podal Grafenauer: ni hlepel po ropanju in ujetnikih, le bojeval se je s čelom nasproti čelu (142). — Jr.¹, Tatenbah, SN 1873, 6. 1: Čeričeki so kakor bi se bili okládili svojo pesem strigli (enako ponatis v Listkih, II, 1873); Levec ni mislil na shr. pomen (okladiti se = staviti, stavo narediti) in je spremenil: Čerički so mej trtami živo in kakor bi se bili ohladili (!), strigli svojo pesem (148); napako je prepisal tudi Gr.: Črički so med trtami živo, in kakor bi se bili ohladili, svojo pesem strigli; pravilno je razumel Pr.: kakor za stavo strigli svojo pesem (173). — Jr., Mej dvema stoloma 52: konj vèz klanec vozeč; Levec ni mislil na vèz = shr. uz in je spremenil: čèz (!) klanec vozeč (221). Da je naša domneva prava, se vidi iz nadaljnjih stavkov, kjer zveza kaže, da pomeni vz = v klanec; malo dalje piše Jurčič: Mej tem je bil konj p o klancu do vrha (podčrt. jaz) na ravno prišel (53). Gr. je pridržal Jurčičevo besedilo, ne da bi ga bil razložil. — Jr., r. t. 28: Kaj so te pa naučili učena gospoda, ka (Lv. ni mislil na vzhodnoštaj, veznik ka = da in je pokvaril: kaj) je toli in toliko denarja treba bilo? Gr. je pustil Jurčičevo besedilo nespremenjeno, kar za ljudsko izdajo ne gre: ka je toli in toliko denarja treba bilo? (125).

Brez razloga je Levec zametal Jurčičeve besede, rečenice itd. in jih nadomeščal z drugimi; večkrat pa je na svoje poprave pozabil in je pustil Jurčičeve besede. Vse te nedoslednosti je iz Levca prepisal tudi Prijatelj. Spreminjal je: usesti se v: sestiti, dočakati v: učakati, preveriti: uveriti, kajti: zakaj, sprevideti: uvideti, razvideti: uvideti, premožen: imovit, premoženje: imenje, imetje, medtem: vtem, cel: ves, nazadnje: naposled, pričujoč: navzočen, kupec: trgovec, zadeva: stvar, lega: leža, odpeljati, vpeljati: odvesti, uvesti, ubrati: razbrati itd. Dalje n. pr.: Hči mestnega sodnika, 242, 249: Tako postavim zatrjuje, Lv. in Pr.: Tako na primer zatrjuje; r. t. 244: Nad

¹ Tu bom rabil kratice: Jurčič: Jr., Levec: Lv., Prijatelj: Pr., Grafenauer: Gr.

čim si obupal? Lv. in Pr.: O čem (!) si obupal; Pleteršnik te zveze sploh ne pozna. Vsako prizadevanje je spremenil v: trud, prizadevati v: storiti ali podobno, n. pr.: prizadeva starega moža, Nemški valpet 35, Lv. in Pr.: trud. Zato je pozvedoval, toda vsa prizadeva je bila zastonj, Grad Rojinje 44, Lv. in Pr.: trud; sem jej veliko prizadeval, r. t. 52, Lv. in Pr.: delal preglavice; ne prizadeva nič žalega, Kozlovska sodba 300; Lv. in Pr.: ne stori nič žalega. Na drugih mestih je iste izraze pustil, Jr. Deseti brat 40: pri vsej moji prizadetvi in preiskavi (je) še zmerom mogoče, enako imata tu Lv. in Pr. — Dalje: prilika mi je bila priložna, Jesenska noč med slov. polharji 56; Jurčičev izraz je živ in se nahaja tudi pri starejših pisateljih, torej ni nobenega razloga, da bi ga smel Levec spreminjati: prilika mi je bila priležna; Levčev izraz imata tudi Prijatelj in Pleteršnik. Ker Pleteršnik Jurčiča ni bral v izvirniku, ampak po Levčevi izdaji, navaja to Levčevo obliko kot Jurčičevo (!): »prav všečna in priležna prilika, Jurč.« — Domen 134: deklica je v deveto vas zaslovela, Levec je samovoljno spremenil obliko: zaslula, po njem imata tudi Prijatelj in Pleteršnik, ki tudi tu Levčevo obliko navaja kot Jurčičevo (!): »zaslula je v deveto vas zavoljo svoje brdkosti, Jurčič.« Mej dvema stoloma 5: zapisano (je), da se ima tod počasi voziti; Lv. je mislil, da je to germanizem, zato je spremenil: da se mora »tod počasi voziti« (175); po naših puristih sem tudi jaz tako mislil (glej Pravopis), zdaj vem, da to ni germanizem; Gr. je pridržal Jurčičevo pravilno obliko. Spreminjal je oblike, n. pr. Domen 171, 273: je nesel opertav; Lv. in za njim Pr. imata povsod: oprtiv. Jurčičeva oblika se govori na Muljavi in v okolici, imajo jo tudi druga narečja, zaradi česar jo je opravičeno tudi Pleteršnik sprejel; zato ni razloga, da bi jo zametali. Jurčič jo pogosto piše: opertá krošnjo, Domen 173; opertav nosil, Kol. Dr. sv. Moh. 1880, 56. Spreminjal je čase, n. pr.: Menil je, da mu po navadi prinesó večerjo, Kozjak 19; Lv. in Pr.: nesó; dovršnik s pomenom prihodnjika je tu pravilen, zato je sprememba neopravičena; Gr. je pridržal Jurčičev čas.

Večkrat je pokvaril pravilne Jurčičeve oblike, n. pr. pljučem (Tihotapec 8, dajalnik), Lv. in Pr.: pljučam; Klošt. žolnir, 2: pri vsaki povodnji, Lv. in Pr. imata napačno obliko: povodni; Domen 6, 72: pri moji duši (enako Gr.), Lv. in Pr. imata nemogočo obliko: primojduš (v kletvici je stara kontrakcija: mojej: mej).

Žive oblike je rad nadomeščal z neživimi, ki se nahajajo le po slovnica: Jr. Tihotapec 109: ni dejala nič na to, Lv.: ničesar. V svoji gorečnosti je šel tako daleč, da je zanikaval celo osebk, Tatenbah, SN 1873, 57. 1: A iz Dunaja nij bilo nič, enako Gr.; Levec in Prijatelj: A iz Dunaja le ni bilo ničesar (!). Klošt. žolnir 47: nič se ni premeknilo in nič ni bilo videti, Lv. in Pr.: ničesar (!) ni bilo videti; zanikati se more le predmet, ne osebek. Dalje: Vrban Smukova ženitev 290: Ali nisem kaj pozabil? Lv. in Pr. česa itd.; vsak ko je nadomeščal z nego itd.

Domače besede je spodrival s slovanskimi, n. pr. lastnost s: svojstvo (rus., Domen 140); navdušenje z: oduševljenje (rus.), namerjati z: name-ravati (hs.), nepostaven z: nezakonit.

Če sta bili isti besedi blizu skupaj, jih je po znanem šolskem pravilu zamenjal, n. pr.: Domen 138: Dobro v e m, kako je pazil na-me; tudi v e m, da je lansko leto itd.; Lv. in Pr.: Dobro vem, kako je pazil name; tudi znam, da je lansko leto itd.

Iz naštetih sprememb se vidi, da je imel namen, Jurčičevo besedilo približati stanju sočasnega pripovednega jezika. Seveda pa ni samo kvaril in samovoljno spreminjal, ampak je tudi veliko zboljšal. Prezrl pa je pri svojem delu obilo očitnih napak, slovniških, jezikovnih in tiskovnih, ki bi jih bil moral popraviti. Obilo takih napak se še zdaj nahaja po vseh izdajah.

Popraviti bi bil moral očitne jezikovne napake, n. pr.: Tihotapec 106: ni deklice zapazil, da mu je dobro jutro vošivši poljubila roko; še zdaj je v vseh izdajah napačni pretekli deležnik: voščivši. Domen 140: besede siloma izgolčene, tako še v vseh izdajah; od glagola izgolčati, golčim je trpni deležnik izgolčan. Domen 171: jutrovega nebeškega obzorja, tako še vsi; take pridevnike je delal Trubar, a mu jih je že Dalmatin popravljaj; prav bi bilo: jutrnji, jutranji. Domen 203: To mi je bilo z a umreti, enako Lv., Pr.; prav ima Gr.: mi je bilo umreti. Domen 172: hobát, tako pišejo še vsi; mogoča je oblika: hebat, habat, toda Jurčičeva pisava ni opravičljiva in je tudi Pleteršnik ni privzel. Nemški valpet 85: je vohal ko slédén pes, tako imajo še vsi, n. pr. Pr. 138: Ta hudirjev valpet je vohal okoli hiše, kakor slédén pes, enako Lv., Gr.; nobenega dvoma ni, da mora biti: slédni pes, kakor je to mesto iz Jurčiča že Pleteršnik pravilno zapisal. Doktor Zober 3: gospa, katere veliki (!) nos je oči bol; tako vsi; gospa ni imela dveh nosov, zato je prav: velik nos; r. t. 77: mislili so, da (dr. Zober) surovo meso je, kakor sivi (!) volk; pri nas je samo e n a vrsta volkov, torej prav nedoločno: siv volk. Tihotapec 105: je huda klevetavka, dvakrat; te oblike nima noben slovanski jezik in noben domač besednjak, Jurčič jo je naredil po shr.-rus. glagolu: klevetati; Jurčičevo obliko (klevetavka) pišejo še vsi. Grad Rojinje 12: poslednja žar človeškega serca se je v njem oglasila (pomen je: poslednji solnčni žarek v dušni temi posvetil); Jurčič je našel v Janežiču ali v Cigaletu pod Lichtstrahl izraz: žar; ker spol ni bil zaznamovan, je Jurčič po svoje naredil ženski spol: poslednja žar, to obliko ima še Gr.; Levec pomena ni razumel in je spremenil: poslednja zarja (!), kar ima tudi Prijatelj. R. t. 14: »Oče, jaz letim domú« (pomen: bom stekel), Lv. in Pr. napačno: jaz tečem; edino Gr. pravilno: poletim. Domen 136, 137: osebenkuje v njej (koči), Jurčičevo napako imata še Lv. in Pr.; edino Gr. ima pravilno: osebenjkuje. Des. brat 30: brnjavs deseti brat, tako še vsi, dasi ni dvoma, da je Pleteršnikova pisava pravilna, ker je koren ber-: bernjavs; enako Kozjak 8: so šli po brnjavi. Slov. vila 1865, 13: nebrineč se za mraz in sneg; glagola ne-briniti ni niti v Jugoslaven. Akademskem rečniku, niti kje drugje; Jurčičevo pravopisno napako imajo še vsi; toda na str. 94 iste knjige ima Jurčič pravilno obliko: ne brineč se; in za njim jo prav pišejo tudi drugi. Kol. Dr. sv. Mohorja 1880, 57 (Kako je Kotarjev Peter pokoro delal): da bi naredil svod (ali kontrapezo); Jurčičevo tiskovno pomoto je prevzel tudi Levec: svod; edino Gr. ima popravljeno: vzvod (176).

Jurčičevo shr. stavo naslonic je Levec popravljal po slov. načinu; večkrat pa je nanjo pozabil; ostanke shr. stave imamo n. pr. Klošt. žolnir 46: In kdor je zrl v krasno okroglo obličje, ta se ni čudil, za kaj so mladenči spoštovali to deklico; enako Lv. 206, Pr. 26; zaimek ta bi moral izpustiti, ker so ga vrivali le za časa shr. enklitične stave; takih ostankov je dosti.

Ker ni preiskoval Jurčičevega domačega narečja, ni opazil, da piše večkrat dialektične oblike, ki bi jih bilo treba popraviti po zakonih pismenega jezika. Lepa Vida, Zvon 1877, 369: Ali danes mu je tako gerlo zderhaval, tako goltanec davilo, glas jemalo, da še s psom govoriti ni mogel. Lv.: Ali denès mu je tako grlo zdrhaval (109), enako Gr.: mu je tako grlo zdrhaval (65), dasi je to mesto že Pleteršnik pravilno zapisal: »grlo mu je zdrgovalo, glas jemalo, Jurč.« Jurčič je pogosto pisal ta glagol po izreki svojega narečja: Domen 170: vrat zaderhnil; 267: pest mu je zderhovala goltanec; SN 1872, 45. 3: imel je grlo zadrheno, SN 1874, 15. 1: zadrhavajo zanjko itd. Kozjak 40: To je Petra omeščalo, enako Lv. in Pr.: tako se na Muljavi in v okolici govori, pravilno obliko ima edino Gr.: omehčalo. Ponarejeni bankovci, Slov. večernice 1880, 28: spomlad mežjéno verbovo terto zviti, enako Levec; pravilno pa je popravil Gr.: muženo. Tihotapec 3: mar misliš še kam iti nocoj, Francè! da tako vudlaš in hitiš? Tako pišejo vsi in nihče ni posadil naglasa na besedo, da bi se mogla prav brati. Prijatelj pripominja v opombi (II. 412): Izraz »vudlati« je vzet iz Jurčičeve beležnice 1864—5. Jurčič je rabil besedo tudi sicer; Glasnik 1866, 141 (Mogile pri Virji): ljudje (so se) že večkrat lotili od vrha razkopavati mogile. A ti prekopi niso bili veliki, ker vsak je obupal že pri delu najti zaklad in zadosti se jim je zdelo, če so toliko prevudlali, da se je vrh malo znižal. Beseda je znana daleč okrog po Dolenjskem in Notranjskem in pomeni: hitro, vihravo kaj storiti ali govoriti; knjižna oblika je fudlāti, -ám. Na Muljavi se govori: vudlāti, v bližnji okolici (Polje pri Višnji gori) celo: udlāti, kaj udláš? Povsod drugod po Dolenjskem in Notranjskem (Lipoglav, Stična, Ajdovec, Novo mesto, Stari trg pri Ložu, Cerknica itd.) pa se govori fudlāti, -ám (Lipoglav, kjer je gorenjska izreka la = wa: fudwati) in je sorodno s Pleteršnikovim: fudljati wehen (drugače razlaga Gr. 2. zv., 274). — Tihotapec 7: začuje neko ravštanje, to dialektično obliko pišejo vsi; knjižno bi se glasilo: rovštanje, prim. Plet.: róvštati, roštati (to obliko imata že Bohorič 117 in Megiser), pomeni: ropotati. Jurčičeva oblika je nastala po dolenjskem akanju iz rovštāti, -ám (tako se govori v Zagradcu pri Žužemberku, v Višnji gori, Laščah, Ribnici, Cerknici, Starem trgu pri Ložu); iz rovštāti je nastalo róvštati (Mrzlo polje pri Stični) in muljavsko rávštati. — Brez potrebe pa je zavrgel Jurčičevo štopicati, kar večkrat piše; Jesensko noč med slov. polharji 121: tačas se bom pa jaz uvijal, štopical in bercal; Koled. Dr. sv. Moh. 1880, 57: štopica sem ter tje; Levec in Prijatelj pišeta: stopicati, Gr. pa ima v prvem primeru: štopical (1. zv. 168), v drugem pa po Levcu: stopica (9. zv. 175); beseda se govori po Dolenjskem in jo pozna tudi Pleteršnik.

V zvezkih, ki so doživeli 2. izdajo, je sprememb še malo več. Po 2. Levčevi izdaji je priredil besedilo dr. Iv. Prijatelj.

Prijatelj je obrnil vso skrb na umetnostno delo Jurčičevo, o besedilu je mislil, da je storil zanje dosti že Levec. Njegovo sloveče ime ga je premetilo, da se je zanesel nanj in je sprejel njegovo besedilo skoro nespremenjeno; prevzel je skoro vse njegove spremembe, dobre in slabe, z vsemi napakami, izpusti, dostavki itd. Sam je le na malo mestih vzel Jurčiča v roke. Kako je od Levca odvisen, kažejo nastopni zgledi. V povesti Hči mestnega sodnika je po Levcu vsako »zadevo« spremenil v »stvar«, toda pri Božidarju Tirteljnu (*Glasnik* 1867), ki ga Levec nima, je pustil Jurčičeve zadeve. V črtici Vrban Smuk je za Jurčičev omoten sprejel Levčevo obliko omočen (285), toda v Božidarju Tirteljnu je Jurčičevo obliko omoten pustil (198), ker je Levec nima. Dalje: kjer piše Levec obliko šleva, jo piše tudi Prijatelj, v povesti Grad Rojinje ima Levec tiskovno napako: šljeva (118, 148, 149), na istih mestih jo ima tudi Prijatelj.

V IV. zv. Zbranih spisov v opombah pri povestici Božidar Tirtelj dokazuje, da je ta povest Jurčičeva; med dokazi navaja tudi »pristen Jurčičev izraz košarna« (427); toda tam, kjer je Jurčič ta izraz rabil (*Golida*, *Glas.* 1866, 124), ga ni sprejel, temveč ima nam. njega »košarnica«, ki jo je prepisal iz Levca.

Kjer je Levec kak stavek ali besedo izpustil ali dostavil, je izpuščal ali dostavljal tudi Prijatelj. V Tihotapcu 102 ima Jurčič stavek: Hudika! zapert bi bil, dve leti bi vina in žganja ne pil; v 1. izdaji ima Levec ta stavek še, v 2. izdaji ga ni več in tudi Prijatelj ga nima. Neodvisno od Levca pa je izpustil v isti povesti stavek: Na zadnje pomakne klobuk na glavo (*Glas.* 1865, 69), tako da pri Prijatelju stavek ni umljiv (129); Levec ima stavek v obeh izdajah. V Klošt. žolnirju 163 ima Jurčič: tisti gospod opat iz Zatičine, enako Lv. 1. izd., v 2. izdaji je Levec »opat« izpustil in Prijatelj (67) tudi. Neodvisno od Levca pa je na isti strani izpustil Jurčičev stavek: Oh, ko bi bil še en živ krst slišal, kako je sveti mož zaječal, ko se je zvrnil (Klošt. žolnir, *Glas.* 1866, 136); Levec ga v 1. in 2. izdaji ima. V črtici Vrban Smuk 291 je v Jurčičevem stavku: »pipo za pipo, tekmá menjajva« izpustil Levec »tekmá« in Prijatelj tudi. — V Domnu 233 ima Jurčič stavek: bi bil rad še enkrat videl drago obličje; Levec je tu pristavil: videl drago Ankin o obličje, enako Pr. (421).

Včasih je Levca krivo razumel. V povesti Dva prijatelja (*Sl. vila* 1865, 94) je stavek, ki je težko razumljiv: da morda prelomim dobrovedo pozabljivši novejšo navado med formalno omikanimi. Da bi naredil stavek bolj razumljiv, je Levec zvezal z vezajem izraza, ki spadata skupaj: dobrovedo-pozabivši, na koncu misli pa je naredil pomišljaj. Prijatelj ni opazil vezaja in je stavek popačil, tako da je v njegovi izdaji nerazumljiv: in ne brineč se za to, da morda prelomim dobrovedo — pozabivši novejšo navado med formalno omikanimi ljudmi, ki pri takih prilikah opušča staro voščilo, rekoč, da je brezumen ostanek sirovega poganstva — pravim po stari navadi (Pr. II. 248). Prijateljevo razdelitev je prevzel tudi Gr., ki je za Prijateljeve pomišljaje postavil vejice: in ne brineč se zato (tu je napravil Gr. novo napako), da morda prelomim dobrovedo, pozabivši itd. (1. zv. 248); pomen je: dobrovedo

pozabivši, t. j. nalašč sem pozabil navado, ki je med omikanimi, da namreč ne pravimo »Bog pomagaj«, če kdo kihne.

V povestih, ki jih nima Levec, je pustil več Jurčičevih tiskovnih pomot, n. pr. Božidar Tirtelj, Glas. 1867, 134: Čedna je, ne da bi je sam hvalil, enako Pr. 182; prav: bi jo hvalil. Na kolpskem ustji SN 1874, 168, 2: plavičarji iz savinjske doline, enako Pr. V. 281.

Prijateljeve jezikovne predelave so posrečene, želeli bi si le bolj konservativen jezik in starejši besedni red. Stare domače izraze je rad nadomeščal s časnikiškimi, n. pr. terjati je spreminjal v: zahtevati, nastopek v: posledica, narava: priroda, naraven: priroden (kar se včasih sredi starih domačih besed čudno sliši, n. pr. Sl. vila 1865, 29: v tem so videli naravni nastopek zdrave pameti; enako Lv., Prijatelj: prirodni nastopek II, 223), olepšati: okriti, kadar: čim; čut, čutje: čuvstvo; prizadevati: povzročiti itd. Držal pa se ni doslednosti, tako nahajamo po štiri izraze za en pojem, n. pr.: nasledek, posledica, nastopek, nastop; dalje: čut, čutje, čustvo, čuvstvo (za en pojem).

Grafenauer je imel namen, podati kolikor se dá verno Jurčičevo besedilo, z vsemi njegovimi posebnostmi, z njegovimi izrazi, oblikami, večkrat celo v pravopisni natančnosti. Šel je v spoštovanju do Jurčiča celo predaleč. Popraviti bi kazalo vsaj očitne napake in mladostne slabosti, n. pr. Grad Rojinje 43: da bi bil ostro nad (!) njim postopal; enako Gr.; Lv. in Pr. sta pač storila bolje, da sta ta mladostni pogrešek popravila: ž njim postopal. Jesensko noč med slov. polharji 55: Kmečki so se zbrali pri ulnjaku; enako Gr.: Kmečki so se zbrali pri ulnjaku. Tu je Jurčiču očitno izpal nek samostalniček, Levec je pristavil: možje; pokvaril pa je mesto Prijatelj: Kmetiški ljudje (!) so se zbrali; da je to napak, nam kaže prihodnji stavek, kjer Jurčič žene posebej omeni, torej moramo misliti tu le na moške, ker še pristavlja, da so iz pipic vlekli. Domen 232: Stopi torej Domen sam k njemu in ga sestavi po koncu, enako Gr. 218: Stopi torej Domen sam k njemu in ga sestavi pokoncu; sestaviti se v tem pomenu ne govori ne na Muljavi ne kje drugje, torej sta bolje storila Lv. in Pr., ki imata: postavi pokoncu. Tihotapec 104: prvi leporumeni gučki so se med zvončki videli, enako Gr.: prvi lepo rumeni gučki so se med zvončki videli, Lv.: jagleci, Pr.: jagelčki itd.

Grafenauer je prvi, ki je mislil pri Jurčiču na besedni tolmač.

A. Breznik

UMETNOST

Jaro Hilbert v Palestini

V domovini ga poznate že iz leta 1925, ko je razstavil z V. Stovičkom, na povratku iz Prage. Od tedaj pa je prehodil dolgo razvojno pot...

Kot svoboden duh je menda prvi in edini slovenskih umetnikov obrnil hrbet domovini in — zapadu. Danes je gotovo, da popolnoma sebi v prid. Saj je vendar prav za prav smešno klečeplastvo pred Parizom, kot ga tolikokrat hoté ali nehoté tako rada uganja slovenska povprečna umetnost. Tudi

nosti in romanske vezanosti in ustvarila iz njega dovolj enovito ploskev; ves svoj razvoj je usmerila k oblikovanju čimbolj enotnega in plastičnega prostora ter odpravila v tej smeri starokrščansko brezprostornost in romansko prostorno razkosanost; zgradila je na zunaj enotne mase in pripomogla do veljave plastičnemu čutu, ki je v začetku krčanske kulture izginil. Te poteze njenega sistema pa tvorijo bazo, na kateri je šele mogla nastati, se prijeti in uspevati arhitektura renesanse. Konstrukcijski racionalizem gotike pa je pripravljala duhovno tla humanizmu. Gotska arhitektura je tako ustvarila splošne pogoje, da je mogla nastati renesansa. Po svoji funkciji je ona v psihologiji umetnika potreben vmesen člen med romantiko in renesanso in je značilno n. pr., da je Brunelleschi mogel izvršiti tehnično mojstrovino gotske kupole na firenški stolnici, obenem pa biti oče renesanse.

V pregledu spomenikov C. upošteva za svoj okvir zadostno tudi slovenske spomenike. Kakor smo že pri vseh drugih snopičih podčrtali, je C.-evo delo napisano v odličnem, jasnem jeziku in zadostno in dobro ilustrirano. O njegovem sistemu v celoti bo mogoče spregovoriti šele, ko bo vse delo končano. Važnejših pogrešk nismo opazili. Zdi se nam pa, da na str. 307 razlaga slike 165 (Cimabue, Mati božja na prestolu med angeli iz firentinske Akademije) ni čisto pravilna. Po zunanjem izgledu pač. Tip Marije z detetom, kakor ga predstavlja Cimabue na tej sliki, je izrazito bizantinski in predstavlja sedečo Hodigitrio. Vse držanje Matere in Deteta z izjemo rahlega nagiba Marijine glave je posneto po tradiciji te carigrajske podobe. Izrečno velja to tudi za držanje Marijine in Jezusove desnice. (Prim. sl. 89 v N. P. Kondakov, Ikonografija Bogomateri, 2. zv. str. 195.) Jezus blagoslavlja, držanje Marijine desnice pa je mogoče razložiti samo kot češčenje ali prošnjo. Ta kretnja desnice je značilna tudi za t. zv. »deisisno« Mater Božjo (Prim. sl. 176 o. c.), Mater B. priprošnjico in je sorodno držanje rok pri Mariji Orans ali Blahernitisi, ako bi se v frontalnem položaju obrnila na levo (prim. sl. 176 o. c.). Pri Cimabueju čuvstveni razvoj še ni razdril toliko sporočenih ikonografskih okvirov, da bi mu mogli pripisovati vsebino, ki bi ustrezala že renesansi.

Frst.

Izdaje naših pripovednikov

2. Tavčar, Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar, 5 zvezkov, ki so izšli med leti 1896—1902 (besedilo priredil Fr. Levec). — **Dr. Ivan Prijatelj:** Drja Ivana Tavčarja Zbrani spisi, 6 zvezkov, izšli med leti 1921—1932.

Ko je Tavčar pripravljala svoje zbrane povesti za tisk, ni imel glede jezika nobenih pomislekov, skrbel ga je samo pravopis. V predgovoru k 1. zvezku pravi, da se je moral pokoriti urednikom listov, ki so imeli vsak svoj pravopis, zato je želel, da bi se zbrane povesti uravnale po Pleteršnikovem slovarju in je izročil delo Levcu. Ni mi znano, kakšen delež je imel Levec pri prireditvi besedila: kaj je popravil Tavčar sam in kaj Levec. Jezik Zbranih spisov kaže, da veliko ni imel nobeden opraviti. V splošnem je ostala oblika ista, kot je bila prej. Tavčar se je zanašal, da bo storil Levec, kar je potrebno, toda ta svoje naloge ni vzel resno. Sprejel je nekaj najbolj

vidnih Pleteršnikovih posebnosti (bravec nam. dotedanje oblike bralec), v celoti pa ni gledal, kako piše Pleteršnik in je pustil oblike in jezik, kakor ga je našel pri Tavčarju. Popravil je nekaj napačno rabljenih besed, spremenil par stvari, v celoti pa je pustil besedilo nespremenjeno in ni niti najnavadnejših pravopisnih in tiskovnih napak popravljal. Ostale so n. pr. takele pravopisne napake: sesvalkala si je cigareto, Otok in Struga, LZ 1881, 177; napako je pridržal tudi še Prijatelj III. 28; sesvalkal 232, enako Levec in Prijatelj; valovi so pluskali 234, enako Levec in Prijatelj; pluskajo LZ 1882, 677, enako Levec in Prijatelj; pluskaje LZ 1883, 179, enako Levec in Prijatelj; pluča, Kočarjev gospod LZ 1882, 284; minihih LZ 1883, 177 dvakrat; tamne smreke 247; razlučen Slovan 1885, 115; 1886, 116; trnikova vrvica LZ 1882, 279, enako Levec in Prijatelj, ki ima: vrvica trnika I 403. Pustil je še tiskovne pomote kakor: hlepeč nam. hlepeč LZ 1883, 177; povišje, Grajski pisar LZ 1889, 582, kar je šele Prijatelj popravil: površje; stare hetare LZ 1891, 717, kar je šele Prijatelj popravil: hetêre.

Ko bi bil listal po Pleteršniku, bi bil videl, da piše marsikatero besedo drugače kot Tavčar. Pri njem bi bil našel n. pr. obliko brbonec ali brbunček; ker se za to ni brigal, je pustil Tavčarjevo obliko: kakšen barbonček je (= v vodi) LZ 1882, 278 (v Poljanah pomeni: kapelj, česar Pleteršnik ni zaznamoval, ker se ni zanesel na Tavčarjeve besede, prim. DS 1934, 275); Tavčarjevo obliko je pridržal še tudi Prijatelj. Tavčar pogosto rabi poljansko besedo: lézečina (LZ 1881, 753, 1882, 276, Slovan 1886, 100). Če bi se bil ravnal po Pleteršniku, bi bil pisal lezavčina; Levčevo obliko je pridržal tudi Prijatelj, le enkrat je zapisal lazečina (III. 330), kar je pravilno, dasi Pleteršnik zavrača to obliko. Po Pleteršniku je oblika: podlуска, žen. sp., Tavčar ima čede podluskov, LZ 1881, 753, kar je pridržal tudi Prijatelj. Celo vrsto besed bi bil seveda tudi brez Pleteršnika pravilno pisal, če bi bil pazil na besedilo; piše n. pr. delapust, Zora 1876, 147, kar imata še Levec in Prijatelj. Pazil tudi ni vedno na stvarne napake. V povesti Valovi življenja, Zv. 1877, 171, piše Tavčar: sprijaznilo sè svojo pervorojenko, takoj v drugem odstavku pa govori o edinem otroku; isto besedilo ima tudi Prijatelj.

Sprememb ima le malo, pa še od teh so nekatere napačne ali nepotrebne. Tavčar piše: V ječo bi ga bili vrgli, ko bi ga ne bil vzel v varstvo stari Palmota, Zora 1873, 37; tu je veznik ko pravilen, ker izraža neresničen pogoj. Levec je pokvaril: če bi ga ne bil vzel; z veznikom če bi se izraža mogoč pogoj, Levčevo napako je pridržal tudi Prijatelj. Pravilno je pisal Tavčar: ko je potihnil piš, Ivan Slavelj, Zv. 1876, 138; Levec se je zmotil in zapisal pišč, kar je pridržal tudi Prijatelj. Na nekaterih mestih je pokazal svoje romantično filologično nagnjenje. Tavčar piše po domače: čuditi se nad toliko vednostjo, Iv. Slavelj, Zv. 1876, 27; Levec je popravil: o toliki vednosti, kar je po Rječniku Jugoslavske akademije tudi v srbohrvaščini le redkost. Levčevo obliko je pridržal tudi Prijatelj. Za žrtvenik (Zora 1873, 54) je skoval novo besedo žgalnik (I, 144), kar je pridržal tudi Prijatelj. Čemu?

Prijatelj je priredil izdajo po Levčevem besedilu; na par mestih pa je od njega odstopil in to tam, kjer ima Levec zboljšano besedilo. V po-

vesti Grajski pisar, LZ 1889, 546, piše Tavčar: ko si ga podil iz cerkve (= na Koroški Beli), da je zbežal na Storžič ali pa še celo na Grintovec, v Levec-Tavčarjevi izdaji je popravljeno: na Belico ali celo na Stol, kar je krajevno pravilneje, a Prijatelj je pridržal besedilo iz l. 1889.

Prijatelj je izdal Tavčarja, kakor sam pravi, »v rahlo moderniziranem jeziku« (I, 450). Držal se je načela, ki ga je zastopal že tedaj, ko je govoril o izdaji naših pripovednikov (Naša knjiga, 7. priloga LZ 1917, št. 9). Po tem načelu je besedilo marsikje zboljšal, popravil dosti slovničnih in jezikovnih napak. Ker pa Tavčarjevega jezika ni preiskoval po virih, se mu spremembe niso povsod posrečile. Pri nenavadnih besedah in besednih zvezah Tavčarjevih ne veš, ali izvirajo iz poljanskega narečja, ali si jih je Tavčar sam izmislil, zato njegovega jezika ni mogoče spreminjati brez predhodne preiskave. Če hočemo pri njem kaj spreminjati, ne kaže spreminjati njegovih poljanskih posebnosti, ker so zanj značilne. Tega se je tudi Prijatelj zavedal in je zapisal v urednikovih opombah: »Samo v dveh primerih se mi je zdelo potrebno biti skop z moderniziranjem in uniformiranjem pisateljevega jezika. Prvič tam, kjer Tavčar v svojih značajevkah iz ljudskega življenja daje v njih nastopajočemu osebj u na jezik dialektično pobarvano govorico svojih Poljancev, in pa tam, kjer avtor v nekaterih zgodovinarskih povestih arhai-zira svojih junakov govorico« (I, 451). Spreminjati kaže le to, kar si je Tavčar izmišljal ali slabo stiliziral. Tu pa nastane težko vprašanje, kaj je storiti s toliko jezikovnimi in stilističnimi napakami, kje naj se popravlja vec ustavi. Prijatelj je v primeri z velikim številom napak le malo popravlj al.

Tavčar je zapisal lepo število poljanskih jezikovnih posebnosti, n. pr. grlovka (dekletce je umrlo za grlovko, V Zali, LZ 1894, 452; pomeni davica, Plet. nima); opovirati, šopiren, vnétiti, vnétim (da bi vnetila kurjavo, Zv. 1876, 91; pomeni: zakuriti, nima Plet.); tisto jutro se je stregla sveta maša (LZ 1883, 317), tolpa otročaje v je z lačnimi pogledi stregla po mesu (LZ 1883, 245); preobdati (zelo pogosto, prim. preobdali so me spomini, LZ 1881, 362; ga ni preobdal strah, LZ 1883, 177; Že nas je preobdajal strah, SN 1886, 60, 1; enako Zv. 1879, 103; nima Pleteršnik), le (s pričetka me je glava bolela, ker sem moral vedno nositi ta svetli lonec le!, Vita vitae meae, LZ 1883, 246; nima Plet. v tem pomenu); videti se = ugajati (Izbral si je za ženo ranarjevo hčer, ki pa se je tudi drugim ljudem videla. Videla se je tem ljudem tako zelo, da so jo s silo vzeli njenemu možu, Slovan 1886, 290), koščenj ak (konj koščenj ak, Slovan 1886, 67, nima Plet. v tem pomenu); vrš i na, poljansko narečje rabi to znamenito besedo v pomenu Wasser-spiegel (nima Plet.), za kar nismo imeli izraza v pismenem jeziku. Tavčar rabi besedo zelo pogosto (nekaj rib je plavalo pri vršini; prikazal se je na vršini, LZ 1883, 179 itd.; Prijatelj ni spoznal pomena te znamenite besede in jo je na mnogo mestih spremenil v obliko površina, s čimer je specifični pomen posplošil); primezgáti (»Ravno po naši pšenici ti primezgá ta hudir [= jelen])«, Grajski pisar, LZ 1889, 451 (nima Plet.); praznorok (ne pojde praznoroka od hiše, r. t. 454); scmariti (hišna je osorno vprašala: »Ali boste že vendar kaj scmarile?«) r. t. 579 (Plet. je vzel to besedo iz Tavčarja, na-vaja vir: LZ). Več poljanskih posebnosti je zabilisal Prijatelj v povesti

Cvetje v jeseni, n. pr. Se boste pa lahko omožila (LZ 1917, 354), Prijatelj je (v dialogu!) spremenil v pismeno obliko: Se boste pa lahko omožili); v dialogih ne bi bil smel dajati poljanskim besedam dolenskega ali splošno navadnega naglasa, n. pr. to zoprno ženšče (345; v Poljanah ženšče), Prijatelj: to zoprno ženščè, 64 itd. V dialogih bi bil moral biti bolj previden. V Grajskem pisarju je zapisal Tavčar takole: hišna je osorno vprašala: »Ali boste že vendar kaj semárile?« »Kaj hočemo pripraviti, ka d a r nimamo ničesar v roke vzeti!« odgovorila je Mina [Mina, kuharica iz Loškega grada 578] ravno tako osorno, 579. Prijatelj je to spremenil: Ko nimamo ničesar v roke vzeti. Tavčar je porabil škofjeloško posebnost (kadar), da je z njo označil Ločanko; v Poljanah se s to obliko iz Ločanov norčujejo.

Naloga izdajateljeva bi bila, popraviti besede in besedne zveze, ki si jih je Tavčar brez potrebe izmišljal. Marsikaj je Prijatelj popravil, po večini pa je pustil besedilo nespremenjeno. Popravil je n. pr.: Vsedel se je na hrastov obrobek, Otok in Struga, LZ 1881, 228; Prijatelj je pravilno popravil: parobek, ker se ona beseda nikjer ne govori. Pustil pa je cele kope umetno skovanih besed, nepravilnih in nemogočih konstrukcij, sintaktičnih stvari itd. Popraviti bi kazalo stvari kakor: mimohode (ga samo mimohodé obiskuje, Mrtva srca 1884, 202); ta izraz se nikjer ne govori in ga je Tavčar pozneje opustil in pisal mimogredé (n. pr. V Zali 1894, 4). Očetu sta dolževala pokorščino (Visoška kronika, LZ 1919, 139); ta oblika se ne rabi in je jezikovno nemogoča. Kmalu mi spadejo (!) oči in zaspim, Ivan Slavelj, Zv. 1876, 121. V plesni dvorani so sedele stare device ter dajale si (!) sladkati priletnim gospodom, r. t. 169. Popraviti bi bil moral besedne zveze kakor: Na nebu se je le malokedaj prikazalo solnce, ter se nezmožno (!) borilo z meglami, Valovi življenja, Zv. 1877, 171. Slavolok z znanimi prekipčimi (!) napisi, Mrtva srca 1884, 323. Po travnicah oglašalo se je nebrojno žuborenje mrčesov, Žala prigodba, Zora 1875, 100 (to ni morda hipna raztresenost, to stilizacija ima že v zapisku iz dijaških let: oglasilo se je nebrojno žuboranje merčesov (I. zv. 483). In stiskati je moral mnogobrojno rok, Janez Solnce, Slovan 1885, 36, prav: mnogobrojne roke; mnogobrojno je zamenjal s prislovom: mnogo. Ovijal mu je neizmerno (!) platna okrog roke, r. t. 115, prav: neizmerno veliko. Druge in podobne napake glej DS 1934, str. 274 ter v 4. izdaji Slovenske slovnice, zlasti § 366.

Izdajatelj je premalo gledal na besedilo in je pustil preveč provopisnih, tiskovnih in podobnih napak. Pustil je dialektično obliko vuga (ni bila zapela vuga, Cvetje v jeseni, 188 dvakrat, po Plet. bi bil moral popraviti v volga); kobuljica lešnikov (r. t. 360 trikrat, enako Prijatelj, po Plet. bi moral pisati kobulica); pljevka jed (Visoška kronika 1919, 134 in drugod večkrat; po Plet. bi moral pisati: plevka jed. Pustil je še mnogo neknjižnih oblik: ledice (Izza kongresa 1905, pogostokrat), obitel (Izza kongresa, pogostokrat) itd.

Pri nekaterih oblikah in besedah je preveč moderen, pri drugih pa je pridržal starinske oblike. Brez potrebe je domače besede nasledek, narava, postaven, pustiti itd. zamenjaval s srbskohrv. posledica, priroda, zakonit, ostaviti. Na mnogo mestih pa je pustil starinske izraze, ki že nad 60 let

niso več v rabi, tako še beremo: odтворiti (vrata so se škripaje odтворile, Povest v kleti, Zora 1872, 307, enako Prijatelj, Levec nima te povesti; tako so pisali v onem času tu in tam, n. pr. SN 1871, 40, 3, dvakrat: odтворenje šole v Mariboru; oblika je pravilna, toda po tem letu se ni več pisala); pre-pasti (devica, ki je prepadla pri vseh naborih, 4000, LZ 1894, 711, enako Levec in Prijatelj 239; oblika je domača, ali se po l. 1868 ne piše več. Dalje ima še po starem čutje (Mrtva srca 1884, 9 itd.) za čustvo itd.

Včasih je imel pri popravi nesrečno roko. V Povesti v kleti piše Tavčar: Kobilica je tolkla s podkvo ob kamen, da so se iskre sule, Zora 1872, 308; Prijatelj: so vršele (!), vršenje je združeno z glasom, pri iskri pa je svetloba (prav bi bilo: so se usipale). V Zvonu 1876, 199 piše Tavčar: uho njegovo ni čulo žuborenja merčesov, Levec je spremenil: vršenja mrčesov (I, 73), Prijatelj pa je iz tega naredil: uho njegovo ni čulo vršenja hroščev (I, 242). Na drugem mestu: okrog cvetja je žuborelo na milijarde merčesov (Zv. 1877, 139), enako Levec, Prijatelj pa je mrčes zopet spremenil v hrošče in zapisal: okrog cvetja (!) je žuborelo na milijarde hroščev (!).

V naglici mu je ušlo tudi več tiskovnih pomot. V Povesti v kleti piše Tavčar pravilno: s staro, delotrudno roko (Zora 1872, 307), Prijatelj ima: delatrudno. V Cvetju v jeseni piše: da naj mi da puško v roke LZ 1917, 242, Prijatelj: da naj bi (!) dá puško v roke (VI., 30). Naša Meta je imela obrat te (to je Rafaelove podobe v Bologni) svete Cecilije, r. t. 243, Prijatelj je izpustil te, tako da besedilo moti: je imela obraz svete Cecilije (32). V romanu Janez Solnce je na strani 222 pomotoma izpustil 4 odstavke, počenši z odstavkom: Časih se je naslonil itd, Slovan 1885, 149.

A. Breznik

GLASBA

Akademski pevski zbor. — Slovenska narodna pesem.

Za naše glasbeno življenje izredno važen mejnik je postavil Akademski pevski zbor (APZ) s svojim vzornim koncertom meseca maja. Ne ponudi se večkrat prilika, da bi mogli s tako nedeljenim priznanjem poročati o kakem glasbenem dogodku med Slovenci. Pevovodja France Marolt je zopet posegel na globoko. Svojemu resnemu in važnemu prizadevanju, s katerim strokovnjaško in vestno grebe do virov naše narodne kulture, je postavil viden spomenik, ki bo kakor svetilnik žarel nazaj in naprej ter kazal krmarjem naše pevske kulture smer, ki jo morajo ubirati, da poti ne zgreše. Kdor je slišal koncert APZ, ki je podal le prvi del velikega umetniškega dela Maroltovega in njegovih sodelavcev, je moral občutiti, kako smo v zadnjih letih že daleč zabredli v stranpota v svojem glasbenem razvoju. Koncert je bil kakor odrešenje iz brezbarvne muzikalne vsakdanjosti.

Izvajavci so se to pot omejili le na skrajno severno in južno slovensko narodno mejo in podali nekaj skrbno izbranih koroških in belokrajinskih narodnih pesmi v Devovi, Maroltovi in Tomčevi priredbi. Pesmi so vzete iz narodnih navad teh krajev in so povečini starejšega datuma. Da je občinstvo